

Resurgența Naționalismului și Populismului în Ungaria și Polonia

Sebastian Mariș

Universitatea Babeș-Bolyai, Istorie an III

La aproape două decenii de la începutul noului mileniu, Europa cu precădere cea Estică și Centrală se confruntă cu reafirmarea unor tendințe ce afectează democratizarea lor, marginalizate pentru o perioadă îndelungată de timp – naționalismul și populismul. Fenomenul este cu atât mai îngrijorător cu cât situația de față a avut un punct de cotitură în perioada cuprinsă între cele două războaie mondiale. Imediat după Primul Război Mondial, naționalismul a reprezentat nu doar un factor destabilizator în construcția fragilelor sisteme politice, ci s-a dovedit a fi până la urmă chiar grozavul democrațiilor parlamentare interbelice. Noile state naționale au fost incapabile printr-un anumit context să facă față cerințelor venite din partea societății după introducerea votului universal. Contracurarea factorilor perturbatori s-a făcut prin instaurarea unor regimuri autoritare cum au existat timpuriu în Polonia (1926) și Ungaria (1920) și mai apoi în majoritatea țărilor europene. Poate fi vorba de o comparație? Dacă da, în ce măsură putem să comparăm cele două perioade în termenii sistemului politic, dar al culturii politice? Este resurgența cauzată de Marea Criză Economică din 2008 și valul de imigranți sau dimpotrivă, ea reprezintă perpetuarea în timp a unor tradiții politice și concepții naționale care acum ating un nou apogeu?

Eseul de față are ca obiectiv o analiză comparativă între două perioade istorice diferite, însă cu cauze și consecințe similare - resurgența populismului și naționalismul în contextul actual luând ca studiu de caz Polonia și Ungaria. Problema în sine este una complexă, de aceea în limita de spațiu impusă nu vom încerca să oferim un răspuns propriu-zis, ci mai degrabă să propunem o problemă de cercetare care să constituie subiectul unei lucrări mai vaste.

Motivul alegerii temei este mai mult pragmatic decât științific. Polonia ultimilor trei ani și Ungaria ultimilor zece ani s-au transformat în așa zise democrații iliberale¹. Liderii celor două țări asumând un model alternativ pentru societate decât democrația occidentală și anume reîntoarcerea la propriile valori naționale. Problema naționalismului Est European trebuie luată în considerare în viitor, întrucât ea amenință cât se poate de serios ordinea democratică.

Istoriografie

Printre autorii prolifici care scriu despre naționalism, națiuni, cultură politică și istoria spațiului Est-European se numără George Schopflin, Sabrina Petra Ramet, Ivan Berend, Paul Johnson, Robert Bideleux, Jan Jeffries și mulți alții. Subiectul este abordat din punctul de vedere al științelor politice, mai exact prin prisma influenței societății asupra politicului și mai apoi a influenței contextului istoric asupra națiunilor. Sistemul tratatelor de la Paris pentru statele revizioniste reprezenta viziunea distorsionată a Occidentului asupra noii ordini politice europene Robert Bideleux și Jan Jeffries afirmând în *A History of Eastern Europe. Crisis and Change*, (p.417), că puterile occidentale i-a favorizat pe cei care le-au fost aliați. State învingătoare ca Polonia sau România au primit compensații teritoriale considerabile pentru a deveni stavile în răspândirea bolșevismului în Europa². Pe cealaltă parte, Ungaria s-a ales cu un colaps instituțional, masive cedări teritoriale și plata reparațiilor de război care se ridicau la aproximativ 200 de milioane de coroane, pe care în final nu au mai achitat-o. Nemulțumirea generală legată de tratate nu a făcut altceva decât să favorizeze apariția mișcărilor fasciste în statele revizioniste.

Deși Polonia și Ungaria se disting prin contexte istorice și timpuri diferite, democrația în cele două state a avut de suferit. Existența multor clivaje a naționalismului și radicalismului au deschis calea spre corporatismul lui Istvan Bethlen în Ungaria (1920). În Polonia, pe lângă cele menționate se adăugau partidele anti-sistem, reprezentate ale multor minorități naționale care au blocat legislativul. În 1926, Pilsudski își asuma o conducere personală.

---

¹ Will Hutton, *Beware the illiberal alliance of Poland and Hungary, a grave threat to the EU*, available on www.theguardian.com

² *Ibidem*, p.429

In momentul 1918, schimbarea regimului politic a fost doar aparentă deoarece anumite caracteristici ale societăților dinaintea Primului Război Mondial jucau un rol important, spre exemplu vechea elită juca încă un rol important mai ales în Ungaria. În contextul sistemului și culturii politice acesta s-a perpetuat, formând un cadru în care vechile elite au coexistat cu noile gulere albe. Factual vorbind, statele au înregistrat procese considerabile în alfabetizarea populației, iar în cazul Poloniei se adăuga reforma agrară. Deși s-au făcut în mare parte deficitar, prin corupție și incompetență instituțională, ele au trezit noi așteptări privind societatea și statul. Necesare de luat în considerare este faptul că Polonia era stat multi-etnic iar prezența numeroaselor partide (peste 100!) au îngreunat procesul de luare a deciziilor, ba mai mult noile democrații au făcut loc și partidelor “anti-sistem”, care contestau legitimitatea noilor state. De aici pornind, ineficiența politică a favorizat astfel atacul asupra unor etnii ca evreii, minoritățile sau grupuri de interes ca, comuniștii. Astfel puternicele tradiții politice ale minorităților, dar și dorința lor de a rezista conjuncturii politice au făcut imposibilă integrarea lor în noile state. Afirmarea spiritului național a determinat naționalismul politic să se contopească cu cel economic, urmărindu-se crearea unei industrii proprii cu capital propriu care să mărească prestigiul internațional al noilor state. La baza retoricii naționaliste se aflau intelectualii, iar nemulțumirea lor legată de insuccesele propriilor națiuni se contopea și cu o educație pe măsură, fiind educați într-un mediu academic care favoriza xenophobia și naționalismul. La presiunea grupurilor de interese, a minorităților și a partidelor anti-sistem politicienii au încetat să mai conceapă strategii de dezvoltare pe termen lung și s-au transformat în populști. În fața haosului cauzat de interesele divergente regimurile autoritare ale lui Pilsudski și Bethlen au reușit să restabilească ordinea.

Naționalismul

Europa este un mozaic de popoare. Președintele Woodrow Wilson propunea ideea delimitării lor prin granițe istorice. Din pricina faptului că Europa era un mozaic de popoare putem afirma că pe continent nu existau “granițe istorice” între națiuni. O problemă serioasă pentru continent a reprezentat naționalismul care s-a perpetuat chiar și după Primul Război Mondial. Dar ce este în fond naționalismul?

In primul rand, naționalismul este o ideologie cu o ontologie, filosofie a istoriei și o teorie a legitimității politice proprii.³

Pe de altă parte este o concepție împartășită de o anumită populație în raport cu limba vorbită, istoria comună sau chiar aspectul fizic. Naționaliștii revendică un teritoriu pe baza faptului că odată în istorie l-au stăpânit, neținând cont de faptul că s-ar afla mai multe minorități. Naționalismul a avut și o parte bună prin rolul jucat în eliberarea popoarelor est europene de sub dominația străină. Însă atunci când acesta nu a mai respectat drepturile individuale el a deschis calea înspre autoritarism. Ideea națională este astfel suma idealurilor culturale, identitare și economice a unui popor transpuse în acțiunea politică.

Un fapt istoric care merită menționat este perpetuarea sentimentelor naționaliste în timp. În anii 90' în Polonia și-au făcut apariția nu mai puțin de șaisprezece organizații și partide cu program naționalist, neo-nazist și anti-semit.⁴ Prezența anti-semitismului este la prima vedere inexplicabilă, întrucât dintr-o populație de aproximativ 3 milioane de evrei în perioada interbelică, Polonia a cuprins din 1980 și până în 2016, un număr de aproximativ 3 mii de evrei.

La acest capitol nu este departe nici Ungaria unde în anii 90' în jur de opt organizații și partide susțineau asiduu revizuirea Tratatului de la Trianon și atacau grupurile minoritare ca Rromii și Evreii⁵. La fel ca în cazul Poloniei, populația evreiască a scăzut de la 470 de mii, în perioada interbelică, la un număr aproximativ de 65 de mii în 1980, și 47 de mii în 2010.

Relevanța politică a acestora stă în formarea clivajelor în societate, susținerea de către minorități a partidelor anti-sistem, atacurile xenofobice asupra lor și rasismul instituționalizat și formal. Un rol la fel de important în resurgența naționalismului în comunismul târziu îl joacă și generarea formelor de legitimitate, ca reînnoirea lui Imre Nagy în Ungaria.

Cultura Politică

---

³ Charles King, *Extreme Politics. Nationalism, Violence and the End of Eastern Europe*, Oxford University Press, 2010, p. 22

⁴ Cas Mudde. *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*, Routledge, London and New York, 2005, pp 145-171

⁵ *Ibidem*, pp. 74-94

In studiul raportului dintre stat și societate, un factor important este Cultura Politică. Conceptul menționat se referă în mare parte la setul de atitudini pe care un anumit grup social îl manifestă în raport cu politica. Acesta este relativ în funcție de regiune, de tradiții și de regulă este determinat de contextul istoric. Astfel, în Europa central-estică, unde modernitatea a fost întârziată, statul avea o influență mult mai mare în societate comparativ cu Occidentul. Societățile agrare din evul mediu au produs elita nobiliară care reprezenta autoritatea politică, iar acestea erau tot mai puternică pe măsură ce avansau înspre est. Totuși, statele „de graniță” ca Polonia sau Ungaria au avut Diete încă din Evul Mediu, însă ele nu reprezentau o forță însemnată în deciziile politice. Economia era factorul care determina structura politică, astfel în “ În Cehia era democrație iar în Ungaria și Polonia birocrație”⁶. Motivul este acela că Cehia era o regiune mult mai dezvoltată. Specific statelor tradiționaliste din secolul XIX din Europa Central-Estică era discursul politic împărțit între radicali, liberali și conservatori. Dacă primele două grupuri doreau modernizarea structurii statale, ultimii doreau conservarea propriilor privilegii. Ele s-au transformat imediat după Primul Război Mondial, devenind partide de masă și reprezentând curente politice mai vaste ca țărănismul. Cultura politică este relevantă aici în măsura faptului că vechiul regim din Ungaria revenea la 1922 iar în Polonia, după câțiva ani de blocaj legislativ Pilsudski instaura un regim autoritar la 1926.

Polonia și Ungaria în perioada Interbelică

O problemă întâmpinată imediat după Primul Război Mondial a fost statutul numeroaselor minorități naționale în noile state. Polonia și Ungaria erau state multi-etnice, înglobând un număr însemnat de Germani (1 milion în Polonia, 0.5 în Ungaria), Bielușii și Ucrainenii (4.3 milioane în Polonia) și Evreii (aproximativ 2 milioane în Polonia, 470 mii în Ungaria) pe lângă aceștia se adăugau Lituaniienii și Rromii⁷. Conștiința națională a jucat un rol important întrucât de îndată ce aceste două state au luat naștere, statutul minorităților s-a

---

⁶ Andrew Janos, *The Politics of the Borderlands from pre- to postcommunism*, Stanford University Press, 2000, p. 118

⁷ Robert Bideleux and Jan Jeffries. *op.cit.*, p.421

reconfigurat. In lipsa sancțiunilor din partea Ligii Națiunilor, polonezii și maghiarii au încălcat drepturile minorităților.

Polonia

Constituția din 1921 stabilea Polonia ca democrație parlamentară cu sistem proporțional. Facută in mare parte de adversarii lui Pilsudski, ea limita drastic puterile președintelui și le mareau drastic pe cele ale parlamentului. Structura parlamentară ingreuna astfel formarea unei majorități, dat fiind ca locurile erau divizate intre multe partide. La alegerile din 1922, Blocul Minoritatilor Naționale a obtinut 16% din voturi, Alianța partidelor de stânga, 24% , Alianța Creștină a Unității Naționale 30% și partidul agrar Piast, 13%. Partidele poloneze nu doreau să formeze o alianță cu minoritățile pentru a nu fi obligați să aleagă un prim-ministru nepolonez. In contextul blocajului parlamentar, Pilsudski preia puterea printr-o lovitura de stat in 1926. Reorganizează alegerile in 1928 însă nu obține sprijinul parlamentului. Astfel in 1930, fraudează alegerile, obținând sprijinul necesar⁸.

Ungaria

La sfârșitul războiului, Ungaria se confrunta cu o gravă criză politică. Trecând printr-o scurtă perioadă de democrație sub Mihail Karolyi, mai apoi prin conducerea comunistă a lui Bela Kun, anarhia s-a sfârșit odată cu Istvan Bethlen. Bethlen venea dintr-o familie nobilă cu origini in Transilvania, iar faptul in sine mulțumea aristocrația deoarece se asigurau că prerogativele lor nu erau afectate. Impreună cu Partidul Unității el dorea sa organizeze Ungaria sub un model național având la bază valorile creștine. Știind că democrația nu putea funcționa in contextul dezastruos al Ungariei, Bethlen a ales varianta corporatismului. A restrâns votul la un procentaj de aproximativ 27% din populație, a refăcut relația dintre stat și elita birocratică și a renunțat la reforma agrară, dupa ce a creat un proiect de lege in 1920, dar numai pentru a câștiga sprijinul radicalilor. De asemenea a acordat drepturi sporitate liderilor de syndicate și patronate in schimbul unei atitudini favorabile statului. Bethlen a iesit de pe scena politica in 1931 și a fost

---

⁸ Jeffrey S. Kopstein and Jason Wittenburg, *Ethnic Diversity, Democracy and Electoral Extremism in Interwar Poland and Czeschoslovakia*, 2005, pp. 9-11.

urmat de Gyula Gombos, un anti-semit și anti-comunist virulent. A transformat Partidul Unității in Partidul Unității Naționale cu orientare de masă și a promis realizarea unității naționale. Regimul său a pus bazele fascismului in Ungaria, însă doar intr-o formă embrionară deoarece acesta moare in 1936.

Polonia și Ungaria astăzi

In general vorbind, Polonia și Ungaria au inceput să manifeste scepticism legat de politicile UE și cotele de imigranți impuse. Dovada stă in preferințele electoratului din cele două state.

Polonia este o democrație parlamentară. La ultimele alegeri parlamentare din 2015, câștigător a ieșit Partidul Lege și Ordine cotate cu 39% din voturi, condus de către Jaroslaw Kaczynski in favoarea partidului aflat la putere- Platforma Civică (23,6%). In linii mari, programul partidului este unul de dreapta, conservator și eurosceptic, care face apel la valorile tradiționale. Retorica partidului exploatează sentimentul național, considerând că politicile UE afectează valorile și economia Poloniei cu toate că se bucură de facilități și bani din plin. Pe de altă parte, partidul nu este dispus să accepte cotele de imigranți musulmani impuse. Partidul a pornit cu un program care susținea piața liberă, însă in 2005 aceștia s-au reorientat inspre politici protecționiste. La ultimele alegeri au fost votati in special de categoriile in varstă, ei având o retorică axată pe patriotism, valori tradiționale și susținere puternică față de statul bunăstării și redistribuției.

De la castigarea mandatului, PiS, având majoritate in parlament a trecut la slăbirea democratică a statului, votând legi care limitau libertatea presei, slăbeau curtea constituțională și ignorând orice indemn venit din partea UE sau a Statelor Unite.

Un discurs politic naționalist, conservator și eurosceptic există și in Ungaria. Incă din 2010, când Viktor Orban a câștigat alegerile parlamentare atacurile asupra ordinii democratice statale au urmat necontenit, devenind dealtfel și o voce puternică care contesta Uniunea

Europeană în problema refugiaților. În procesul prin care Orban își construiește imaginea de “Putin al Ungariei”, libertatea presei și drepturi fundamentale au fost ignorate. Deși se înfățișează ca un adversar al partidului de extremă dreapta- Jobbik, retorica sa cuprinde multe din elementele programului de partid. Ba mai mult, a încercat să închidă Central European University, deoarece George Soros este intruchipat ca fiind dușmanul poporului maghiar. Orban pare să își mențină poziția prin apelul la sentimentul național al maghiarilor și prin exploatarea fricii față de imigranți. Partidul lui Orban (FIDESZ) s-a format în 1988 ca partid anticomunist. Promova liberalismul, iar la sfârșitul anilor 90 a devenit cea mai însemnată forță conservatoare din Ungaria, câștigând majoritate în parlament în 1997. Între 2002 și 2010 s-a situat în opoziție iar mai apoi până în prezent, formează majoritatea. Orban la fel ca frații Kaczynski are o contribuție importantă la istoria partidului, conducându-l pentru mai bine de 14 ani.

Concluzie

Estul Europei rămâne pe un teren infertil democrației. În cele câteva pagini am încercat să demonstrez importanța culturii politice când vine vorba de perpetuarea unor tradiții care sunt variabile ale sistemului politic. Din perioada interbelică și până astăzi, istoria ne-a demonstrat că ele s-au perpetuat, reizbucnind într-un moment de cotitură- criza refugiaților. Problemele interne legate de statutul minorităților, de opinia defavorabilă la adresa Uniunii Europene, cât și de o tendință a vremii- aceea a afirmării liderilor charismatici și populiști pavează drumul către noi forme de autoritarism. Sensibilitatea anumitor popoare în problemele care privesc valorile naționale trebuie, astfel, luată în serios atunci când aplicăm politici generale.

Europa s-a deșteptat într-un val de naționalism nemișcat din perioada interbelică. Putem spune că asistăm la o renaștere a națiunii? Ungaria a avut etape de naționalism, chiar începând de la criza de legitimitate din comunismul anilor 80' iar FIDESZ, ca partid conservator s-a clasat bine la toate alegerile din Ungaria post comunista. Orban și-a asigurat puterea în cadrul statului încă din 2010, iar mare parte din retorica sa se îndreaptă împotriva UE sau altor elemente externe.

Polonezii, asemanatori cu maghiarii sunt speriați de imigranți și defăimători la adresa instituțiilor europene. Au găsit solutia in Partidul Lege și Ordine. Kaczynski nu ezită niciun moment sa glorifice națiunea poloneză și să lupte impotriva asa zișilor dușmani externi sau interni.

Orban si Kaczynski reprezinta noi simboluri ale națiunii susținute in special de cpre societatea civilă.

Astăzi, cu un context diferit, alte forme de agregare și o structură diferită și un prezent încă marcat de postcomunism asistăm la o reafirmare a națiunii, ba mai mult la flux al naționalismului

BIBLIOGRAFIE

Cărți

Robert Bideleux and Jan Jeffries, *A History of Eastern Europe. Crisis and Change*, Routledge, London and New York, 1998.

Charles King, *Extreme Politics. Nationalism, Violence and the End of Eastern Europe*, Oxford University Press, 2010.

Cas Mudde. *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*, Routledge, London and New York, 2005.

Andrew Janos, *The Politics of the Borderlands from pre- to postcommunism*, Stanford University Press, 2000.

Jeffrey S. Kopstein and Jason Wittenburg, *Ethnic Diversity, Democracy and Electoral Extremism in Interwar Poland and Czeschoslovakia*, 2005.

Robin Okey, *Eastern Europe 1740-1985. Feudalism to Communism*, second edition, Routledge, London and New York, 1986.

Surse Electronice

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-population-of-the-world#europe>

Sławomir Sierakowski, *The Polish Threat To Europe*, 20 January 2016, available on www.socialeurope.eu

Timothy Garton Ash, *The pillars of Poland's democracy are being destroyed*, 7 January 2016, available on www.theguardian.com

Alex Duval Smith, *Poland lurches to right with election of Law and Justice party*, 26 Oct 2015, available on www.theguardian.com

Guy Verhofstadt, *Confronting Europe's Illiberals*, 31 May 2017, available on www.socialeurope.eu.

Carl Rowlands, *Understanding The Resistible Rise Of Central European Authoritarianism*, 21 January 2016, available on www.socialeurope.eu.

Grzegorz Ekiert, *Poland At The Crossroads Between Authoritarianism And Democracy*, 15 December 2017, available on www.socialeurope.eu.

Guy Verhofstadt, *Europe's Rule-Of-Law Crisis*, 12 April 2016, available on www.socialeurope.eu.

Javier Solana, *Europe's Dangerous Nostalgia*, 27 April 2016, available on www.socialeurope.eu.

Will Hutton, *Beware the illiberal alliance of Poland and Hungary, a grave threat to the EU*, available on www.theguardian.com

